

Monografija o hrvatskoj filozofiji nakon obnove Sveučilišta 1874. godine

Ivan Macut, *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941.* (Split: Služba Božja, 2018), 508 pp.

Knjiga *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941.* dr. Ivana Macuta, objavljena 2018. godine, čini, kao što autor ističe, drugu fazu njegova vlastita istraživačkog projekta *Hrvatska filozofija u 20. stoljeću*. Prošle je godine objavio knjigu *Filozofija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Zagreb: Školska knjiga, 2017), stoga Macut u predgovoru svoje nove knjige povezuje ta dva izdanja:

»<...> ipak čine jednu cjelinu i to zainteresirani čitatelj treba imati na umu ako želi dobiti cjeloviti prikaz filozofskog djelovanja naših filozofa u povijesnom razdoblju od 1874. do 1945. godine« (p. 11).

Franjevac dr. Ivan Macut je od 2016. docent na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu gdje predaje predmete iz ekumenske i fundamentalne teologije. Doktorski rad iz filozofije obranio je 20. studenoga 2015. godine na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Splitu.

Knjigu *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941.* objavio je franjevački nakladnik Služba Božja u Splitu i ima 508 stranica. Uz predgovor, uvod, izvore i metodologiju rada te zaključak, ova se monografija sastoji od pet poglavlja različitih opsega:

»I. Kratki pregled političke i kulturne situacije na području Hrvatske od 1874. do 1941. godine« (pp. 31–41),

»II. Hrvatska filozofija u 19. stoljeću od obnove Sveučilišta 1874. godine« (pp. 41–55),

»III. Filozofi na katedri za filozofiju na obnovljenome Zagrebačkom sveučilištu« (pp. 55–215),

»IV. Filozofija kršćanskog nadahnuća« (pp. 215–453),

»V. Kratki prikaz marksističke filozofije između dvaju svjetskih ratova« (pp. 453–471).

Na kraju knjige nalazi se kazalo imena, pojmova, časopisa, tjednika i novina, izbor iz literature te biografski podaci o autoru.

U uvodnom dijelu knjige autor se osvrće na ranije poduzeta istraživanja hrvatske filozofske baštine i osnovne rezultate kroz suradnička djela: deseti svezak *Filozofske hrestomatije: Novija hrvatska filozofija* (1995); zbornik *Otvo-*

rena pitanja povijesti hrvatske filozofije (2000); zbornik *Hrvatska filozofija XX. stoljeća* (2007); biblioteku *Hrvatska katolička baština 20. stoljeća* pokrenutu 2006. godine i časopis *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

Dio uvoda sačinjavaju i izvori, metodologija i sama struktura knjige (pp. 19–29), pri čemu Macut upućuje na temeljne probleme pri poduzetom istraživanju, a to je dakako nedovoljna istraženost i nedostupnost literature za spomenuto razdoblje:

»Istraživati hrvatsku filozofsku baštinu iznimno je izazovan, ali također i zahtjevan zadatak. To se ponajprije očituje u problemu izvora, literature i metodologije <...> Problematika ovog istraživanja i popisivanja filozofskih bibliografskih jedinica nalazi se ponajprije u činjenici da periodika u razdoblju od 1874. do 1941. godine nije lako dostupna, a onda samim time niti istražena i obrađena.« (pp. 19–20)

Autor jasno naznačuje cilj same knjige i poduzetog rada:

»Međutim, jasno je da kod nas nije postojalo djelo sustavnog karaktera koje bi na jednom mjestu, a zatim i cjelovito, zahvatilo, prikazalo i obradilo hrvatsku filozofsku baštinu, tj. pojedine filozofske pregaoce, institucije i časopise unutar kojih su se te osobe oblikovale u razdoblju od 1874. do 1941. godine. U ovoj studiji pokušat ćemo to obuhvatiti i sistematizirati te na koncu u filozofskom i društvenom kontekstu toga vremena na sustavan način njihove domete prikazati« (p. 18).

Pri pisanju knjige Macut koristi građu o ranije poduzetim filozofskim istraživanjima: od pojedinih problema, djelomičnih prikaza filozofa pa sve do cjelovitih studija. No, uz sekundarnu literaturu naglašava upotrebu i dostupnih objavljenih filozofskih djela (p. 21). Osvrće se i na program istraživanja hrvatske filozofije poduzet od strane filozofa Krune Krstića, kao i na podjelu povijesti novije hrvatske filozofije na četiri faze prema Franji Zenku. Kronološki okvir Zenkove podjele temelji se na političkim događajima. Macut se u poglavlju »Izvori, metodologija i struktura rada« (pp. 19–31) ukratko dotiče prve dvije faze: prva od sredine 19. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata i drugo razdoblje od 1918. do 1941. godine. Prvo je razdoblje važno zbog stvaralaštva i djelovanja pojedinih filozofa: Franje Markovića, Josipa Stadlera, Đure Arnolda, Antuna Bauera i Alberta Bazale. Drugo razdoblje obilježeno je unutarnjim političkim događajima i previranjima od nastanka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca do uspostave Nezavisne Države Hrvatske. U kontekstu drugog razdoblja spominje i polemiku o habilitaciji Stjepana Zimmermanna:

»Spomenimo usput i to da će u tom razdoblju habilitacija Stjepana Zimmermanna iz iste 1918. godine na površinu, kroz polemiku, iznijeti stare sukobe i već ranije itekako poznate zaoštrene ideološko-političke podjele« (p. 24).

Autor zauzima stav o kriterijima uvrštavanja filozofa u samo istraživanje i prikazivanje. Izdvaja kriterij jezika i geografskog prostora stvaralaštva. Jezični kriterij obrazlaže ovim riječima:

»U 19. stoljeću polako raste nacionalna svijest i samim time važnost upotrebe narodnog jezika u našem narodu. S obzirom na jezično određenje hrvatske filozofske baštine sve do sredine 19. stoljeća ona je uglavnom pisana na latinskom, a od sredine 19. stoljeća na hrvatskom jeziku. Stoga, jezično određenje, tj. pisanje na narodnome jeziku, po našem mišljenju, može se tek od sredine 19. stoljeća uvrstiti kao jedan od konstitutivnih elemenata povijesti hrvatske filozofije, ali ne i ranije« (p. 26).

Kada je pak riječ o geografskom prostoru stvaralaštva, Macut objašnjava kako u istraživanje uključuje filozofe koji djeluju na prostoru današnje Republike Hrvatske bez obzira na njihovo podrijetlo i jezik (p. 27). Na samom kraju potpoglavlja o svojim izvorima i metodologiji, iznosi strukturu studije te glavne teme i autore koji su obrađeni (pp. 28–29).

Prvo poglavlje, »Kratki pregled političke i kulturne situacije na području Hrvatske od 1874. do 1941. godine« (pp. 31–41), kao što sam naslov govori, obuhvaća osnovni pregled povijesnog vremena i okvira u kojem su djelovali obrađeni autori. U kontekstu povijesnih i političkih promjena, Macut spominje osnivanje kulturnih institucija (Matica hrvatska, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti) i njihovo značenje za navedeno vrijeme. Također, navodi časopise koji su u to vrijeme izlazili kao i godine u kojima su objavljivani. Poticaj za stvaranje ovih kulturnih i znanstvenih institucija, ali i utjecaj na stvaranje narodnog identiteta dan je kroz Hrvatski narodni preporod. Dakle, rad preporoditelja pod čijim idejama se stvaraju navedene institucije utječe i na hrvatsku filozofiju u tom vremenu. Nadalje, tadašnja previranja i zbivanja imala su značajan utjecaj na odluke kao što je, na primjer, bila odluka o osnivanju Zagrebačkog sveučilišta koja je donesena već 1848. godine. Međutim, do njegovog osnivanja dolazi tek 1874. godine, a to, prema Macutu, »možemo smatrati vrhuncem te najvažnijim i najtrajnijim uspjehom ovoga razdoblja buđenja nacionalne svijesti« (p. 35). Autor se potom dotiče i same organizacije sveučilišta naglašavajući pri tome njegovu važnost za društvo. U tom kontekstu (na pp. 37–39) Macut u kratkim crtama objašnjava dva različita razdoblja kroz koje je prošla državna zajednica Srba, Hrvata i Slovenaca od 1918. godine. U prvom, koje traje od 1918. godine pa do ubojstva Stjepana Radića 1928. godine, naglasak stavlja na djelovanje Hrvatskog katoličkog pokreta. U drugom razdoblju, od 1929. godine do osnutka NDH, usmjerava se na hrvatske filozofe koji su djelovali u tom političkom i društvenom kontekstu: Alberta Bazalu, Vladimira Dvornikovića, Stjepana Zimmermanna i Julija Mankanca.

Drugo poglavlje, »Hrvatska filozofija u 19. stoljeću od obnove Sveučilišta 1874. godine« (pp. 41–55), započinje osvrtom na prve iznesene preglede i sinteze hrvatske filozofije. Izdvaja već spomenutog Krunu Krstića te uz njega Teofila Harapina, pri čemu pokazuje razliku njihovih prikaza, ali ističe i određene dodirne točke u pogledu filozofa koje su oba autora u radovima istaknuli (Ante Petrić, Franjo Marković i Gjuro Arnold). Osim spomenutih autora, ukratko se osvrće i na rad Zlatka Posavca i njegovo viđenje filozofije u Hrvatskoj tijekom 19. stoljeća, kao i viđenje Pave Barišića te Hede Festini. Macut se slaže s Hedom Festini kako prva polovica 19. stoljeća predstavlja područje u hrvatskoj filozofiji koje nije dovoljno istraženo (p. 45). Osim toga, autor uočava sljedeće karakteristike filozofskoga stvaralaštva u tom razdoblju:

»Početak [19.] stoljeća bilježi hrvatske filozofe koji su bili poznatiji i uvaženiji u inozemstvu, nego li u vlastitoj domovini. Na osobit način to važi za one filozofe koji su živjeli i radili diljem dalmatinske obale. Ti filozofi, a koje ćemo sada ukratko predstaviti, uglavnom su stvarali na latinskom i talijanskom jeziku, a i vlastita djela tiskali u inozemstvu.« (p. 45).

Autori koje spominje, uz najosnovnije biografske podatke, su: Pietro Bottura, Đuro Pulić, Juraj Politeo, Ante Petrić, Albin Nagy, grkokatolički svećenik Simeon Čučić-Vučenović i profesor prava Antun Ferdinand Albely. U kontekstu njegovanja filozofske misli unutar Katoličke Crkve izdvaja centre bogoslovne nastave (Lepoglava, Zagreb, Slavonska Požega, Zadar, Dubrovnik) unutar kojih su se školovali budući svećenici. Centrima bogoslovne nastave zajedničko je bilo obrazovanje na latinskom jeziku kao i to da je filozofija bila u službi teologije (p. 48).

U posljednjim redcima ovog potpoglavlja Macut na temelju rada Zlatka Posavca spominje jezikoslovca Vjekoslava Babukića, koji je zaslužan »za prvi načelni filozofski pokušaj na hrvatskom jeziku« (p. 50). Potpoglavlje završava vraćanjem na značenje Hrvatskog narodnog preporoda i institucija Matice Ilirske, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti te obnovu Zagrebačkog sveučilišta. U trećem i ujedno završnom potpoglavlju drugog dijela, »Hrvatska filozofija od polovice 19. stoljeća do osnutka Sveučilišta 1874. godine« (pp. 51–55), Macut s nekoliko osnovnih rečenica uvodi u život i filozofsko djelovanje Franje Račkog te kratko prikazuje njegov članak »Razum i vjera« (1849). U daljnjoj razradi naglašava važnost Matice hrvatske i pri tome navodi neka djela važna za povijest hrvatske filozofije: Markovićev rektorski govor, Bazalinu *Povjest filozofije*, *Kratko krasoslovje* (1852) Ivana Macuna i *Krasote prirode. Estetička studia* (1872) Jerona Tvrđika. Posljednji dio ovog potpoglavlja obuhvaća događaje u okrilju Katoličke Crkve koji su također bitno utjecali na rad

hrvatskih filozofa, a to su: izlazak enciklike *Quanta cura* pape Pija IX. (1864) s popisom osamdeset zabluda – »poznati *Syllabus errorum*, među kojima su i neke iznimno važne i za filozofiju, kao što su racionalizam, naturalizam i ateizam.« (p. 54) i enciklika *Aeterni Patris* (1879) pape Lava XIII. »kojom je filozofija Tome Akvinskog postala službena crkvena filozofija, i koja se od onda snažno razvija i utječe na sve sfere unutrašnjeg crkvenog života, osobito onoga koji je imao veze s društvenim i znanstvenim djelovanjem« (p. 218).

Treće poglavlje, »III. Filozofi na katedri za filozofiju na obnovljenome Zagrebačkom sveučilištu« (pp. 55–215), prvo je od triju temeljnih poglavlja knjige. Autor započinje kratkim uvidom u organizaciju Filozofskog fakulteta u prvoj akademskoj godini (1874./1875.) prilikom čega navodi broj profesora, studenata, povijesni razvoj i najznačajnije predavače. U razdoblju od 1874. godine pa do 1906. godine rad hrvatskih filozofa odvija se unutar pravaca herbartizma i neoskolastike, o čemu svjedoče Macutove riječi:

»Prvih trideset godina 20. stoljeća hrvatskom filozofijom dominiraju dva pojma: herbartizam i neoskolastika. U okviru ovih filozofskih škola djelovali su naši filozofi koji su obilježili povijest hrvatske filozofije i to u razdoblju od 1874. pa sve do početka 20. stoljeća, preciznije rečeno, do 1906. godine godine i tiskanja prvog sveska Bazaline trilogije pod naslovom *Povijest filozofije*.« (p. 55)

O herbartizmu Macut piše: »Herbartizam je kompleksan pojam koji u sebi krije interpretacijske potencijale, ali i sheme, u koji je uključena cjelokupna školska filozofija sredine 19. stoljeća, poglavito na njemačkim sveučilištima i filozofskim katedrama« (pp. 55–56). Skolastička filozofija, koja se uglavnom predavala i ispitivala na latinskom jeziku, svoje mjesto pronalazi uglavnom po samostanskim i crkvenim filozofskim školama. Predavači ove filozofije bili su svećenici i redovnici.

S različitom dužinom obrade Macut na 160 stranica prikazuje najznačajnije filozofe, tako da izlaže njihove biografije i stvaralaštvo te uz pojedine preglede i prikaze najvažnijih djela obrađuje filozofske teme kojima su se bavili. Svaki prikaz Macut završava vlastitim osvrtom o tome zašto je taj filozof važan u okviru hrvatske filozofije. Prikazani su život, djelovanje i stvaralaštvo slijedećih deset filozofa: Franjo pl. Marković, Gjuro Arnold, Albert Bazala, Vladimir Dvorniković, Pavao Vuk–Pavlović, Vladimir Filipović, Albert Haler, Julije Makanec, Kruno Krstić, Aleksandar Mužinić. Kao što je Macut ranije spomenuo, svi filozofi, osim Aleksandra Mužinića, djelovali su na katedri za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu (p. 28). Stoga ne iznenađuje što uz biografske prikaze i nabranje kolegija koje su filozofi predavali, za pojedine autore koristi i detaljne tabelarne prikaze s kolegijima po semestrima i akademskim

godinama (Gjuro Arnold, Albert Bazala, Vladimir Dvorniković, Pavao Vuk–Pavlović). U ovom prikazu iznijet ćemo ukratko osnovne rezultate Macutove obrade pojedinih autora.

Prvi filozof s kojim Macut započinje svoju obradu je Franjo pl. Marković, prvi dekan Filozofskog fakulteta. Ukazuje na značenje njegova rektorskog govora nakon čega pruža i njegovu detaljnu analizu. O samom govoru Macut zaključuje slijedeće:

»Iz današnje perspektive i stanja istraživanja, Markovićev rektorski govor faktografski je neprecizan, siromašan i donekle nezadovoljavajući. Međutim, njegova je važnost u kontekstu prvoga kompleksnog prikaza i pregleda filozofskog stvaranja u hrvatskoj kulturi neprocjenjiva« (pp. 61–62).

U daljnjoj analizi, kroz popis kolegija koje je Marković predavao, pokazuje kako je radio na unaprijeđenju i dopunjavanju kako kolegija tako i samog fakulteta. Ove navode potkrjepljuje popisom programa za četiri semestra predavanja (p. 64). Prije analize Markovićeve najznačajnijeg djela *Razvoj i sustav obćenite estetike* (1903), Macut postavlja pitanje o utjecaju Herbartove filozofije na Markovića. Preciznije, kako sam piše:

»Kada je riječ o Markovićevoj filozofskoj ostavštini, kao ključno pitanje mogli bismo, kao što je to uostalom učinio i Vladimir Filipović, izdvojiti: Koliko je u filozofiji Marković herbartovac?« (p. 65).

Prikaz, uz citiranje izvornog djela, zauzima šesnaest stranica. Djelo je posvećeno profesoru Robertu Zimmermannu čiji je rad utjecao na Markovićeve pedagoške i filozofske stavove. Podijeljeno je na dva dijela pri čemu se Macut usredotočuje na prvi dio knjige kojem posvećuje oko trinaest stranica (pp. 67–80), dok prikaz drugog dijela Markovićeve estetike zauzima oko tri stranice (pp. 80–82). U drugom poglavlju prvog dijela knjige *Razvoj i sustav obćenite estetike*, ističe Macut, Marković je najviše truda posvetio Aristotelu i Kantu, zbog čega Macut u svom prikazu obrađuje Markovićeve razmišljanja o Aristotelovoj i Kantovoj estetici.

Nadalje, Macut spominje i Markovićevo shvaćanje Herbartove filozofije: »S obzirom na osobitu važnost i utjecaj koji je Herbart imao na Markovića, osvrnut ćemo se i na Markovićevo shvaćanje ovoga profesora filozofije« (p. 72) Iznoseći prikaz i analizu središnjeg dijela knjige, u kojem je izložen Markovićev sustav općenite estetike, Macut zaključuje:

»Ovaj dio Markovićeve studije jasno nam pokazuje na koji je način i u kojoj mjeri Zimmermannov učenik, ali ipak i Herbartov nasljedovatelj. Naime, na nekoliko mjesta Marković se koristio izvornim Herbartovim stavovima koje je

upotrijebio da bi se usprotivio Zimmermannovim zaključcima jasno pokazujući u kojem se dijelu i on kao Herbartov učenik otklonio od svog učitelja i to gotovo uvijek, smatra Marković, na svoju štetu i štetu svoga sustava estetike.« (p. 80)

Drugi je u slijedu Gjuro Arnold. Kao što je ranije spomenuto, autor pruža tabelarni prikaz Arnoldovih predavanja u razdoblju od četrnaest godina (od 1894./1895. do 1907./1908.). Uz prikaz djela *Etika i povijest* (1879), ujedno prve doktorske disertacije na obnovljenom svučilištu, osvrt se i na autore koji su se bavili analizom Arnoldova teksta (Branko Despot, Ivana Skuhala Karasman, Zlatko Posavac). Piše kako se ovim djelom Arnold legitimirao kao herbartovac premda se kroz kasniji stvaralački rad odmiče od tog učenja:

»Iako će se u svojim kasnijim djelima Arnold odmaknuti od Herbarta i herbartizma, utjecaj učenja ovoga utjecajnoga školskog filozofa 19. stoljeća na *Etiku i povijest* ne može se precijeniti. Štoviše, ovim se djelom Arnold u filozofiji i legitimirao kao herbartovac, uostalom kao i njegov profesor Franjo Marković.« (p. 92)

Odmah potom iznosi pet ideja Herbartova sustava etike koje spominje još kod prikaza Markovićeve djela s naglaskom da ih Marković nije prikazao (pp. 77 i 92). Na kraju prikaza Arnoldova djela upućuje na krajnji rezultat njegove rasprave, a to je pitanje koja je etika prava: »Nije nevažno pitanje, i to je krajnji rezultat Arnoldove rasprave, koja je etika prava etika i takva jedina pogodna za upotrebu u povijesnom istraživanju« (p. 101). Arnoldovo značenje za hrvatsku filozofiju prepoznaje u njegovom traženju »kompromisnih rješenja između vjere i znanosti tj. metafizike i fizike« (p. 101), potom u uključenosti u tadašnju kulturnu i znanstvenu sliku hrvatskog društva, jer tada nije bilo puno autora koji su se isticali zbog sporog razvoja tadašnje kako intelektualne tako i kulturne scene.

Kod obrade filozofa Alberta Bazale Macut zapaža da se u njegovu stvaralaštvu može uočiti nekoliko faza:

»Bazalino filozofsko stvaralaštvo, a u koje je krenuo vrlo ambiciozno, intenzivno i nadasve plodno, mogli bismo podijeliti u nekoliko faza, koje naravno nisu jasno i nedvosmisleno odijeljene vremenskim granicama, već više periodizacije koje se nameću njegovim većim i značajnijim djelima« (p. 106).

Prikazujući ukratko svaku fazu Macut stavlja naglasak na ono što je u svakoj od faza bilo značajno. Prva, koja prati Bazalin rad od 1906. do 1912. godine obilježena je tiskanjem posljednjeg sveska *Povijest filozofije* (1912) pri čemu Macut iznosi temeljnu skicu sadržaja i podjele djela u prikazu. Zajedno s objašnjenjima izdvaja termine iz Bazalina *Tumača najobičnijih filozofijskih naziva* koji se nalazi na kraju trećeg sveska *Povijesti filozofije*. Termini koje

izdvaja jesu: »aktualizam, apercepcija, eklekticizam, estetika, intelektualizam, kriticizam i volutarizam« (p. 109), koji su po Macutovim riječima »tada bili aktualni, te su imali veze i s Bazalinim istraživanjima« (p. 109).

Unutar analize Bazaline druge faze (1912–1924) Macut prikazuje djelo *Materijalizam ili idealizam u povijesti* (1915) koje je, po autoru, bitno jer se tu pronalaze Bazalina promišljanja o kulturi kao i kritika tadašnjeg materijalističkog i idealističkog shvaćanja povijesti. Osvrće se i na Bazalin tekst »Habilitacija dra. St. Zimmermanna i sloboda nauke« objavljen u *Hrvatskoj knjivi* 1918. godine »kojim je okončana duga i žučna polemika oko habilitacije Stjepana Zimmermanna na Sveučilištu u Zagrebu« (p. 116). Premda Macut ovu polemiku obrađuje u prikazu Stjepana Zimmermanna gdje je usredotočen na iznesene prigovore i filozofove odgovore, u ovom dijelu obrađuje sam Bazalin tekst. U sklopu prikaza druge faze posebno izdvaja djelo *Metalogički korijeni filozofije* (1924) koje prikazuje na sedam stranica (pp. 119–124).

Treću fazu Bazalina djelovanja od 1925. do 1941. godine obilježava tabelarni popis kolegija koje je Bazala držao od 1904./05. do 1940./41. (pp. 125–129). Tu Macut izdvaja Bazaline tekstove u kojima se zanimao za temu utemeljenja nacionalne filozofije. Prvi Bazalin rad na tome području potječe iz 1935. godine, a to je *Filozofijska težnja u duhovnome životu Hrvatske od pada apsolutizma na ovamo*. Referirajući se na citate Gorana Gretića (»A. Bazala – utemeljenje i konstitucija ‘ideje nacionalne filozofije’«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofijske baštine* 16 (1990), p. 59) i Stjepana Kljajića (»Intelektualni i društveni angažman Stjepana Zimmermanna između dva svjetska rata (1918–1941.)«, *Časopis za suvremenu povijest* 43 (2011), pp. 551–576, na p. 574.), spominje i Bazalin govor (1935) na sjednici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti: »O Jugoslavenskoj misli«. U tom kontekstu navodi i rad *O ideji nacionalne filozofije*, posljednji Bazalin rad o temi nacionalne filozofije tiskan 1937./1938. godine. Pri tome upućuje na mišljenje Franja Zenka da se ideja utemeljenja nacionalne filozofije u Bazalinu radu može naći i prije 1937. godine: »Zenko ovdje misli ponajprije na Bazalina djela *Povijest filozofije* i *Filozofijski portret Franje Markovića*« (p. 131). U Macutovoj obradi četvrta faza zauzima manje od pola stranice, ali zbog toga što je tu fazu ranije obradio u svojoj knjizi *Filozofija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*.

Četvrto poglavlje, »IV. Filozofija kršćanskog nadahnuća« (pp. 215–453), započinje uvidom u određene povijesne događaje i opisom značenja koje je Katolička Crkva imala u proučavanom razdoblju:

»U razdoblju koje je obuhvaćeno ovom knjigom, utjecaj Katoličke Crkve na hrvatsko društvo u cjelini možemo označiti bitnim, ali ipak u trajnom padu« (str. 215.)

Razlog pada Macut objašnjava slijedećim riječima:

»Nije paradoksalno tvrditi da je za svoj gubitak utjecaja Katolička Crkva u Hrvatskoj jednim dobrim dijelom i sama zaslužna jer je razvijanjem i potporom temeljnim znanstvenim i kulturnim institucijama (Matica hrvatska, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, obnova Sveučilišta 1874. godine, itd.) možda i nenamjerno i nesvjesno poticala pluralizam i razvoj koji je težio hvatanju priključka s ostatkom razvijenoga europskog Zapada« (p. 215).

Taj poticani pluralizam tijekom druge polovice 19. stoljeća zauzima neprijateljski stav prema Crkvi, kako bi se ograničio njezin utjecaj na političkom i kulturnom području, a kako Macut piše: »Taj animozitet mogao se osjetiti i na području filozofije« (p. 215). Na temelju usporedbe između crkvene i svjetovne filozofije, autor zaključuje: »utjecaj crkvene filozofije na hrvatsko društvo i znanost od osnutka Sveučilišta 1874. do 1941. u trajnom je padu, ali se ona snažno razvijala unutar mnogobrojnih crkvenih institucija i društava« (p. 216). Praveći daljnju usporedbu između ovih dviju filozofskih tendencija dotiče se i medijskog prostora i časopisa, prilikom čega naglašava kako je prvi filozofski časopis u 20. stoljeću (ali ne i jedini) izlazio upravo unutar okvira Katoličke Crkve, dok je prvi filozofski časopis ne-crkvene filozofije izašao tek 1927. godine (glavni urednik bio Albert Bazala). U tom kontekstu prikazuje i najznačajnije ustanove: Leonovo društvo za njegovanje kršćanske filozofije i znanosti (1908–1928) i Hrvatsku bogoslovnu akademiju (1922–1945).

Osnivač Leonova društva za njegovanje kršćanske filozofije i znanosti bio je Antun Mahnić, a njegovim radom na osnivanju tiskare započinje tiskanje časopisā, od kojih je »za povijest hrvatske filozofije najvažniji *Hrvatska straža* (1903. godina)« (p. 218). U tom prikazu Macut upućuje na druge istraživače, posebno na Juru Krištu i Vladimira Lončarevića, koji su tu problematiku proučavali s povijesnog gledišta. Navodi koja su društva i poduzete inicijative biskupa Mahnića najznačajnije prema viđenju Vladimira Lončarevića (Lončarevićev popis društava iznesen je u članku »Hrvatsko Leonovo društvo za kršćansku filozofiju i znanosti (1908–1928)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 42 (2016), p. 99). Glavna zadaća spomenutog društva istaknuta je kroz Pravila, a najvažnije je bilo »promicanje učenja i njega kršćanske filozofije i znanosti« (p. 219). Godine 1928. dolazi do spajanja Leonova društva s Hrvatskom bogoslovnom akademijom. Macut potom obrađuje razdoblje djelovanja akademije od 1922. do 1945. godine, pri čemu u taj povijesni prikaz uključuje razloge osnivanja, pravila ovog društva te sam cilj i razlog zbog kojega je nastalo. Budući da je cilj društva bila izdavačka djelatnost, navodi najznačajnije časopise i autore čiji su radovi objavljeni u njima. Od autora *Bogoslovske smotre*, časopisa koji je izlazio od 1923. do 1944. godine, Macut u knjizi poseb-

no obrađuje šest filozofa. To su: Stjepan Zimmermann, Vilim Keilbach, Franjo Šanc, Josip Lach, Karlo Balić i Hijacint Bošković. Osim toga, Đuro Gračanin, Jordan Kuničić, Stjepan Bakšić i Aleksandar Gahs nisu zasebno obrađeni unutar poglavlja, ali se spominju kod prikaza pojedinih navedenih filozofa ili tema. Filozofija religije i filozofija spoznaje su teme koje prevladavaju u glavnini objavljenih radova u tom časopisu, a od filozofa prevladavaju razrade filozofija Aristotela i sv. Tome Akvinskog (p. 223). Glavni razlog zbog kojega se autor zadržava na prikazu ovih društava i časopisa je taj da nije moguće potpuno razumjeti stvaralaštvo iznesenih autora u navedenom razdoblju bez poznavanja ovih društava i časopisa.

Nadalje, unutar ovog poglavlja autor usmjerava pažnju i na temu integralne (neo)skolastike te prikazuje slijedeće filozofe: Vinko Pacel, Antun Kržan, Josip Stadler, Antun Bauer, Antun Mahnić, Ante Alfirević, Franjo Šanc, Karlo Grimm, Vilim Keilbach, Josip Lach, Stjepan Zimmermann, Hijacint Bošković, Karlo Balić, Petar Grabić i Teofil Harapin. Započinje prikazom stvaralaštva Vinka Pacela jer je on »autor prve relativno samostalne logike na hrvatskom jeziku« (p. 226). I ovdje za pojedine filozofe pronalazimo tabelarne prikaze njihovih predavanja (Karlo Grimm, Vilim Keilbach, Josip Lach, Stjepan Zimmermann, Teofil Harapin).

U prikazu Josipa Stadlera Macut slijedi filozofsku periodizaciju njegova života, kako ju je izložio Zlatko Posavac, prilikom čega za svaku fazu navodi najznačajnija obilježja. Naime, prema Posavcu, životni se put vrhbosanskog nadbiskupa i profesora na Sveučilištu u Zagrebu može podijeliti na četiri etape: rimsku, zagrebačku i dvije bosansko-hercegovačke (p. 243). Rimski etapa obilježena je Stadlerovim filozofskim obrazovanjem i doktoratom. Kod obrade zagrebačke etape autor ukratko prikazuje Stadlerov predgovor Tongiorgijevu djelu *Logica* (1871; puni naslov: *Logika. Iz latinskoga jezika preveo, a stranom i preradio jedan svetjenik nadbiskupije zagrebačke*). Po Macutu taj predgovor je »prvi Stadlerov filozofski relevantan tekst« (p. 245). Posljednja faza koje se u svom prikazu dotiče je sarajevska, označena kao faza Stadlerove spisateljske zrelosti (1904–1915). Ovu fazu je najviše obilježilo tiskanje djela *Filozofija* u šest svezaka. Pri prikazu Stadlerove knjige *Opća metafizika ili ontologija* (1907), Macut pravi usporedbu s knjigom Antuna Bauera *Opća metafizika ili ontologija* (1894), unutar koje uočava sličnost u sadržaju, opsegu kao i to da su se oba autora držala »klasične neoskolastičke sheme izlaganja« (p. 247). Oba autora su svoja djela napisali kao priručnike za studente, a sličnost sadržaja proizlazi iz upotrebljavane literature za potrebe nastanka priručnika. Usporedbu Macut zaključuje riječima:

»Budući da ni Bauer ni Stadler nisu imali namjeru napisati originalna filozofska djela već priručnik za svoje studente, možemo zaključiti da se iz obaju priručnika

vidi didaktika predavanja iz metafizike koja su držali studentima prvih trideset godina nakon osnutka Sveučilišta u Zagrebu» (p. 248).

Osvrćući se na Stadlerovo značenje unutar hrvatske neoskolastike, Macut stavlja naglasak na objavu spomenutog djela *Filozofija*, koje jest prvi i jedini sustav neoskolastičke filozofije na hrvatskom jeziku:

»Njemu pripada, također, i važno mjesto unutar hrvatske neoskolastike. To mjesto zaslužio je svojim neumornim radom ponajprije kao profesor na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, a osobito svojom kasnijom objavom prve i jedine sustavne neoskolastičke filozofije u šest svezaka koja je, kako smo već naglasili, objavljena u Sarajevu od 1904. do 1915. godine.« (p. 248)

Unutar ovog četvrtog poglavlja najviše stranica posvećeno je pregledu rada i života Stjepana Zimmermanna (pp. 307–343) i Hijacinta Boškovića (pp. 343–372). Naime, još ranije kod prikaza Antuna Bauera jedan dio (pp. 253–257) obuhvaća Zimmermannov prikaz Bauera koji je po Macutu zanimljiv jer pruža uvid u djelovanje i opseg njegova rada, ali i u duhovnu situaciju samog vremena.

Kod obrade života i stvaralaštva Stjepana Zimmermanna, u potpoglavlju »Zimmermann i Kant« (pp. 308–321), Macut se usredotočuje na njegov članak »Znanje i vjera u Kantovoj filozofiji«, objavljen u *Bogoslovskoj smotri* u lipnju 1914. godine. Razlog zbog kojega Macut počinje s prikazom ovog članka pronalazimo u uvodnim riječima:

»U hrvatsku filozofiju ulazi člankom koji je objavio u *Bogoslovskoj smotri* u lipnju 1914. godine. Tim člankom započeo je niz svojih izlaganja koje je objavljivao na stranicama tog časopisa, da bi pak poslije, 1922. i 1923. godine, te članke objavio u knjizi *Kant i neoskolastika* u dvama svescima. Zbog te knjige Zimmermann je, sasvim zaslužio, izabran za redovitog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti« (p. 308).

U analizi izdvaja ključni Zimmermannov prigovor filozofiji Immanuela Kanta: »da je Kant s kritičko-teoretskog promatranja spoznaje (od analize njezinih uvjeta i načina očitovanja) prešao na polje psihologije« (p. 309). Razmatrajući pojedine teme unutar članka, navodi Zimmermanove ciljeve u kontekstu prigovora kao i objašnjenja na koje se dijelove Kantova učenja odnose. Pri ocjeni spomenutog članka, ukratko izlaže i druge članke objavljene u *Bogoslovskoj smotri*, kao što su: »Moral i religija u Kantovoj filozofiji« (1914), »Moral i religija u Kantovoj filozofiji. II. Etički principi« (1914), potom članak »Kantova i skolastička teorija uzročnosti« (1916) te kratki prikaz studije »Savremeni razvitak skolastičke filozofije (s osvrtom na literaturu zadnjeg desetljeća)« (1923).

Posebno mjesto zauzima prikaz Zimmermannovih polemika: od polemike oko njegove habilitacije i imenovanja za docenta na Filozofskom fakultetu,

preko polemike koja nastaje zbog kritike djela *Problem spoznaje* Hijacinta Boškovića, do polemike u vezi teksta iz Zimmermannova djela *Duševni život*, koju iznosi i ranije u pregledu o Josipu Lachu (polemika Lach-Zimmermann na pp. 304–306). U potpoglavlju, posvećenom polemici oko Zimmermannove habilitacije (»Zimmermannove polemike« na pp. 321–326, a ostale polemike su na pp. 330–332) uvodno piše sljedeće:

»U povodu Zimmermannove habilitacije i imenovanja docentom na Filozofskom fakultetu pavela se žustra polemika na stranicama *Hrvatske njive* i *Novina*. U polemici je sudjelovalo više osoba: Juraj Demetrović, uredništvo *Hrvatske njive* i *Naprednjak* na jednoj strani te Stjepan Zimmermann, Janko Šimrak i biskup Antun Mahnić na drugoj strani. Albert Bazala nastupao je pomirljivo te je objasnio da je Zimmermann habilitirao iz filozofije da bi predavao na Rimokatoličkome bogoslovnom fakultetu« (p. 321).

Odmah na sljedećoj stranici sažima prigovore:

»Dva su prigovora: da je Zimmermannovom habilitacijom dopuštena 'klerikalizacija univerze', te da Zimmermann kao svećenik Katoličke Crkve, naučavajući skolastičku filozofiju, nije slobodan.« (p. 322).

Uz pregled odgovora i prigovora prikazan je i osvrt Alberta Bazale.

Macut još prikazuje ova Zimmermannova djela: *Opća noetika. Kritika subjektivističkih i idealističkih nazora o vrijednosti ljudske spoznaje* (1918), *Filozofija i religija. Filozofijske istine o Bogu i o čovjeku: razumni temelj vjere* (prvi svezak 1936. i drugi 1937. godine), *Religija i život* (1938) i *Filozofija života* (1941). U ranijoj knjizi pisao je o Zimmermannovoj knjizi *Filozofija života* i njenim rezultatima, a sadržaj te knjige: »čini prijelaz iz noetike u filozofiju života i kulture, teme koje će prevladavati u Zimmermannovim djelima tijekom života i rada u NDH-a« (p. 340). U pregledu djela *Opća noetika* pozornost stavlja na strukturu i sadržaj knjige (sastoji se od četiri dijela) te zaključuje pozivajući se na Zimmermannov tekst:

»U svakom će budućem djelu zadržati ovdje prikazane osnovne elemente svoga filozofiranja: didaktičnost, kritičnost i izlaganje skolastičke filozofije u odnosu prema suvremenoj filozofiji« (p. 329).

U posljednjem potpoglavlju, »Zimmermannovo značenje za hrvatsku filozofiju« (pp. 341–342), Macut spominje istraživače koji su se posvetili proučavanju ovog filozofa i rezultate njihovih istraživanja. Ističe kako su njegova objavljena djela »ono što ga svrstava uz bok najvećih europskih crkvenih filozofa njegova vremena« (p. 342). Osim toga, piše kako bi u Europi bio prepoznat da nije pisao na hrvatskom jeziku.

Unutar ovog četvrtog poglavlja Macut obrađuje i filozofiju kršćanskog personalizma (pp. 412–453) i prikazuje stvaralaštvo i život slijedećih autora: Stjepana Tomislava Poglajena, Drage Čepulića, Milana Ivšića, Bonifacija Perovića i Jurja Ščetinca. Potpoglavlje započinje kratkim osvrtom i ponavljanjem najjosnovnijih načela sistematizacije hrvatske filozofije kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća provedene kroz prethodna poglavlja knjige. Kako sam Macut piše u uvodnim rečenicama potpoglavlja:

»Analizirajući i sistematizirajući razdoblje hrvatske filozofije kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća, mogli smo zapaziti tri grane ili pravca koji svoje ishodište imaju u inicijativi pape Lava XIII. i njegove enciklike *Aeterni patris*. To su tomizam ili skolastika, integralna skolastika te kršćanski personalizam« (p. 412).

Kršćanski personalizam »u središte svoje filozofije kao najveću vrijednost stavlja ljudsku osobu, kao središte spoznaje i svrhu etičkog djelovanja« (p. 412). Potpoglavlje »Filozofija kršćanskog personalizma« (pp. 412–453) završava Macut osnovnim zapažanjima o filozofiji kršćanskog personalizma unutar hrvatske filozofije:

»Dakle, možemo zaključno reći da je kršćanski personalizam donekle obilježio i vrijeme u kojemu je nastao i to preko svojih ključnih osoba koje su tu misao prihvatile i dalje kod nas razvijale, ali, također kršćanski je personalizam nadživio tu prvu generaciju personalista te se kod nas nastavio i dalje razvijati i širiti svoje kršćanske ideje i pogled na svijet, društvo i čovjeka.« (p. 451).

Posljednje poglavlje Macutove knjige ima naslov »Kratki prikaz marksističke filozofije između dvaju svjetskih ratova« (pp. 453–471). Na početku, kroz osnovne crte, iznesen je politički put Komunističke partije Jugoslavije unutar čijeg su okvira djelovali tadašnji pisci. U potpoglavlju »Časopisi i izdavačke kuće marksističke provenijencije« (pp. 454–457) donosi popis najvažnijih biblioteka koje su izdavane u razdoblju između dva svjetska rata, te pri tome, kod svake izdvojene biblioteke, važnija djela i autore. Upućuje na dvije različite podjele periodizacije marksističke misli između dvaju svjetskih ratova. Prvo se osvrće na podjelu Stanka Lasića u knjizi *Sukob na književnoj ljevici 1928.-1952.*, koji razlikuje dva razdoblja: »i to od 1928. do 1934. godine (etapa socijalne literature) i od 1935. do 1941. godine (etapa novog realizma)« (p. 456). S druge strane »Ivan Babić marksističku filozofiju dijeli na tri razdoblja: prvo razdoblje od 1931. do 1937. godine, drugo traje od 1937. do 1938. godine, te, konačno, treće razdoblje proteže se od 1939. do početka rata tj. travnja 1941. godine« (p. 456). Macut obje podjele smatra nedostatnim jer u obzir ne uzimaju knjigu *Princip materijalističe dijalektike* (1922) Veljka Ribara kao i časopis

Univerzum. Macut piše:

»Iako je jasno da se mogu pronaći određene razlike u pristupu i kvaliteti bavljenja ovom filozofijom u tom razdoblju, te razlike nisu ni dovoljno brojne, a ni dovoljno značajne da bi zaslužile svaka svoju vremensku granicu« (p. 456).

Zbog toga, Macut peto poglavlje započinje prikazom časopisa »Univerzum: revija za filozofiju, prirodne i socijalne znanosti« čiji je glavni urednik bio Dušan Grubić. Pri tome pozornost posvećuje analizi i prikazivanju Grubićeve teksta »Križa duše savremenog čovječanstva« (1922). Premda su u časopisu najviše mjesta zauzele prirodne znanosti, ipak je objavljeno i devet članaka »koji se u cjelini ili pretežito bave filozofijom« (p. 459). Potom pruža pregled spomenutog djela Veljka Ribara pa prikazuje knjigu Ivana Brichte i Rikarda Podhorskog *Nauka, život i tehnika – o postanku, metodi i socijalnoj ulozi nauke* (1933) i polemiku Ognjena Price sa Zvonimirom Richtmanom i Rikardom Podhorskim (1937). Poglavlje završava osvrtom na dijalektički materijalizam u Kraljevini Jugoslaviji:

»Što se tiče hrvatske filozofske baštine, možemo zaključno reći da je marksizam u prvoj polovici 20. stoljeća, točnije sve do svibnja 1945. godine, tek rubna pojava te zbog niza objektivnih i subjektivnih razloga nije ni mogao ostvariti značajnije rezultate« (p. 470).

U knjizi *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941.* Ivan Macut na sistematičan način donosi prikaz života, djelovanja i značenja hrvatskih filozofa u razdoblju od obnove Sveučilišta u Zagrebu 1874. pa sve do osnutka NDH-a 1941. godine. Metodologiju koju je odabrao primijenio je u tekstu dosljedno i jasno. Svakako spomen zaslužuje i njegovo pozivanje na povijesnu literaturu, pri čemu čitateljima nudi osnovni kontekst političkih događanja važnih za povijest Hrvatske, kao i pozivanje na relevantne tekstove obrađenih filozofa i radova istraživača pojedinih tema i razdoblja. U svakom poglavlju naglašava koje su zaključke iznijeli ti drugi autori. Bitna stavka ove studije je i njegov vlastiti osvrt na značenje pojedinih hrvatskih filozofa unutar hrvatske filozofske baštine. Macutova knjiga *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941.* bit će nezaobilazno djelo istraživačima koji se bave proučavanjem hrvatske filozofije u razdoblju od 1874. do 1941. godine.